

Drugič pa praviš, da naj se keršanskih načelov deržim. Kaj pa hočeš tukaj prav za prav reči? Morda meniš, da jaz nikoli drugih bukev ne smem v roke vzeti, kakor „Dušno paša“ ali pa „Življenje svetnikov“. Dandanes mora človek več časopisov brati, da ne ostane plujec med omikanim svetom, in da mu ni treba nememu biti v družbi. In kako krasno so pa tudi pisani sestavki v njih. V vseh rečeh se sicer ne skladam z mislimi, kakoršne jih najdem po časopisih, ali nekaj mora pa vendar na tem biti, kako bi sicer tako mogli pisati? — Bral sem tudi Renanovo knjigo od življenja Jezusovega. — Beseda pisatelju gladko teče. Na svetu vse napreduje, in učeni možje takšne reči na dan spravijo, kakoršnih še pred nihče ni poznal. Uččnost in vednost gre svojo pot naprej, in ne praša za keršanstvo, pa ga tudi naravnost ne zametuje. Jaz svojo vero nosim v sercu, in pošteno živim, ali svetohliniti se nočem; keršanske dolžnosti pa že spolnujem, dasiravno nisem ud te ali une bratovščine in družbe. Kdor boljšega ne zna in ne ume, naj pa iz molitevskih bukvic bere. Že naprej vem, da ti to ne bo po godu, kar ti sedaj pišem; pa če me kaj boljšega prepričaš, te bom rad vbogal in se ravnal po tvojem svetu; ali samo z lepimi besedami in s puhlimi dokazi ne bodeš pri meni nič opravil. Pričakujem pa kmali odgovora na moje pisanje. Da si mi zdrav!

Tvoj

prijatelj
Tugoslave.

Podučno berilo za mladost.

XI.

Prirodopis.

Človek je med vsemi stvarmi na naj višji stopinji stvarjenja. Pod sabo vidi brez števila veliko bolj in manj popolnih stvari — od neumne in naj manjše živali do mertvega kamna. Vse te stvari: solnce, luna in druge zvezde, zemlja z vsemi gorami in vodami, z vsemi drugimi živimi in neživimi stvarmi se imenuje z eno besedo svet, natora ali priroda. Vsaka posamesna stvar v prirodi je natorna ali prirodna stvar ali pridelek, in vednost o prirodi imenuje se prirodoslovje ali fizika.

Poznanje prirode in njenih postav je zelo razširjen nauk;

zato ga pa učenjaki tudi razdeljujejo v več razdelkov. Eden teh razdelkov je prirodopis ali prirodna zgodovina, ki nam kaže natorne stvari ali pridelke.

Dokler je kaka stvar taka, kakor jo je naredil modri stvarnik, pravimo ji natorna ali prirodna stvar ali pridelek; ako pa kako tako stvar človek prenaredi in kaj spremeni, postane potem iz prirodne stvari umetna stvar. — Volovska koža, les od drevesa, kamenje so prirodne stvari; usnje, miza (lesena ali kamnitna) pa so umetne stvari, zato ker jih je naredila človeška roka. Ktere in kakšne so prirodne stvari, nam razklada prirodopisje; o umetnih stvareh pa govori nauk o obertnii ali tehnologija.

Prirodne stvari razdeljujejo se v tri velike razdelke, in sicer v živali, rastline in rudnine. Živali so žive stvari, ki občutijo, in se svojovoljno gibljejo; rastline so žive stvari, ki ne občutijo, in se ne morejo svojovoljno gibati; rudnine pa so nežive stvari. Živali in rastline imajo posebne organe ali orodja, da sprejemljejo in preminjajo živež, da živé, rastejo in se množijo; imenujejo se tedaj tudi organske stvari. Rudnine nimajo takih organov, zato se imenujejo neorganske stvari. Vse živali vkup so živalstvo, vse rastline vkup rastlinstvo, vse rudnine vkup pa rudninstvo. Po teh treh razdelkih imenuje se tedaj tudi prirodopis živalstva, rastlinstva in rudninstva.

XII.

Živalstvo.

Žival je neizrečeno veliko na svetu. Učeni jih poznajo že čez šestdeset tisuč različnih verst, ki jih razštevajo v dvanajst razredov. V prvi razred štejejo sesavce, ki sopejo s pljuči, imajo rudečo, gorko kri in storé žive mlade, ki jih doji. Take so: opice, ferfetavci (topirji), zaželkojedci (jež, kert), zveri, glodavci (veverica, miš, podgana), vrcarji, redkozobniki (mravljinčar), mnogoparklježi (prešič, slon), dvoparklježi (govedo, ovca, koza), kopitovci (konj, osel), plavutonožci (morski pes) in ribaki. — V drugi razred štejejo se tice. Tice imajo, kakor sesavci, rudečo, gorko kri, in sopejo s pljuči; mladiče pa valé iz jajčkov, ki jih nesó in ležejo; imajo dve nogi, dve peruti, rožen kljun, in so s perjem pokrite. Take so: ujede ali roparice (jastreb, orel, sokol), pevke (škorec,

kos, brinovka, slavec, senica, tašica), plezovci (žolna, kukavica), kure (domača kura, puran, pav, golob, gerlica), dolgo-petke (žerjav, čaplja, štorklja) in plavarice (gos, raca). — V tretji razred štejejo se zemljovodnice ali dvoživke, ki večidel lahko živé v vodi ali na suhem; imajo rudečo, merzlo kri, ležejo jajca, pa jih ne valijo. Take so: želve, kusčarji, kače in golokožnice (žabe). — V četerti razred štejejo se ribe, ki živé v vodi, in imajo, kakor dvoživke, rudečo, merzlo kri, in ne sopejo s pljuči, temuč le po škergah, ki so vstvarjene samo za dihanje v vodi; ribe ležejo jajca (ikre), ki jih tudi ne valé same, so gole, ali pa so pokrite z luskami, nekatere tudi s ščitci, bodci ali z zernjem. Take so z bodečimi (ostriz, tuna) in z mehкими plavutami (krap, ščuka) in hrustnice (beluga). — V peti razred štejejo se za želke ali insekti. Te živali imajo tri poglavitne dele: glavo, opersje in zadnji konec; pokrite so nekatere z bolj mehko, nekatere s terjo kožo, imajo merzlo kri, po 6 členastih nog in po 2 tipavnic; množijo se z jajčki, in se večkrat bolj in manj preminjajo. Taki so: hrosči ali kebri, metulji, kozokrilci (bčela, osa), dvokrilci (muhe), mrežokrilci (kačji pastir), ravnokrilci (kobilice) in polokrilci (stenice, uši). — V šesti razred štejejo se pajkovci, ki so večidel podobni zaželkam; vendar nimajo kril in tipavnic, in se ne spreminjajo. Taki so: ščipavci (šorpion), pravi pajki in peršice. — V sedmi razred štejejo se košarji, ki imajo po 10 in še več nog. Taki so: raki in drugi košarji. — V osmi razred štejejo se červi, ki imajo stegnjeno, mehko telo z obročki, in nimajo popolnih nog; živé v vodi ali v mokri zemlji, v živalskem, pa tudi v človeškem telesu, kakor gliste. — V deveti razred štejejo se mehkužci, ki nimajo kosti, in imajo prav mehko kožo. Taki so: glavonožci, polži in školjke ali mušeljni. — V deseti razred štejejo se zvezdarji, ki živé v morji, in imajo prav golo telo, ali pa so pokrite z nekako usnjato skorjo. — V enajsti razred štejejo se polipi, ki imajo tudi prav mehko in zelo nepopolnoma telo, in se derže v vodi po rastlinah in drugih rečeh. — V dvanajsti razred štejejo se močelke ali infuzorije, ki so tako majhne, da se ne vidijo s prostim očesom; živé v vodi, kjer kaj gnjije.

Kdor pazno opazuje in premišluje mnogoverstno in prebogato živalstvo, mora stermeti in slaviti modrega stvarnika, ki

je vse tako lepo vstvaril, in za vse tako ljubeznjivo skerbí, ter po njih delí človeku neprenehoma neštevilnih dobrot.

P a š n i k.

Rejni šopki. Neki odgojnik je večkrat rekel: „Kedar se oddaja učiteljska služba, bi se ne smelo samo vprašati, kdo je naj bolji med prosivci, temuč tudi, če ho tudi stanovitno dober; zakaj skušnja uči, da se človek rad spremeni, kedar doseže svoj namen, in velikrat pa ga osoda tudi prevari, t. j. da se mu ne godí po njegovih mislih“.

Kako previdno mora učitelj v šoli podučevati, kaže ta le prigodba: Mati vpraša sinka, ko pride iz šole, kaj je v šoli slišal. Sinko pripoveduje: „Bog je za prvega človeka prav lep vert zasadil. Pravimo mu raj, raj, raj“. Mati mu reče, da naj to še enkrat pové, in sinko ponavlja ta stavek zopet tako od besede do besede; in mati vpraša: „Zakaj pa praviš trikrat raj, raj, raj?“ Sinko: „Tako se mora govoriti; gospod katehet so tako pripovedovali“. — Sapiienti sat!

Dobra šola se pri spraševanju spozná, če se *a)* otroci lepo mirno in zaupljivo vedejo, *b)* če prav, razločno in gladko berejo, *c)* če svoje misli in misli koga drugega čedno in gotovo zapisujejo, *d)* če sploh določno in popolno odgovarjajo.

Besedica staršem ipavskim

po dokončanem šolskem letu 1864. *)

Skušnja nas uči, da iz otroka brez pomoči drugih nič biti ne more; ker — zapušén — šel bi telesno pod zlo, duševno pa bi še neumne živali ne prekosil. Stvarnik obdari ga sicer z raznimi zmožnostimi, toda skrb razpletati jih pripuša človeku. Prvi, ktere dolžnost veže, zmožnosti v otroku zbujati, jih modro, previdno in v pravem redu olikovati, so starši; drugi potem in le s temi vred so šolski učeniki. Da bode otrok po-božen kristjan, pa tudi — s potrebnimi vednostimi oborožen — koristen ud v človeški družbi, morajo starši temu namenu primerno vravnati svojo domačo izrejo vže pred, ko otrok v šolo hoditi začne; posebno jo pa v tem duhu vzajemno z učeniki izpeljevati se truditi potem, ko se otrok šoli izroči. Domača izreja mora za šolo pripravljati, in šolski poduk

*) Iz letošnjega letnega sporočila ipavske glavne šole. Kar se tukaj priporoča ipavskim staršem, naj veljá tudi vsem drugim.